

CZU: 347.65/.68

DOI: [10.5281/zenodo.3887499](https://doi.org/10.5281/zenodo.3887499)**FUNDAMENTUL DREPTULUI DE MOȘTENIRE ȘI TEORIILE DOCTRINARE***Iulia BĂNĂRESCU**Universitatea de Studii Europene din Moldova*

În prezentul studiu este analizat, potrivit unei sinteze analitice asupra aspectelor evolutive ale succesiunii, fundamentul dreptului de moștenire, care este studiat prin prisma a trei teorii: 1) familia sau continuarea dincolo de moarte a persoanei defunctului; 2) voința prezumată a defunctului ca datorie și necesitate socială; 3) *jus abutendi*.

Referindu-ne în mod special la succesiunea testamentară, este evident că din cele mai vechi timpuri atât în doctrină, cât și în jurisprudență au fost ridicate numeroase întrebări ce au stat la baza asigurării transmiterii patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă.

Se argumentează că, datorită importanței pe care o are această instituție în dreptul civil, unele dintre preocupările savanților în materie de moștenire vizează fundamentul dreptului unei persoane de a dispune prin acte juridice de bunurile sale pentru cauză de moarte.

Cuvinte-cheie: *fundamentul dreptului de moștenire, teorii doctrinare, familia sau continuarea dincolo de moarte a persoanei defunctului, voința prezumată a defunctului ca datorie și necesitate socială, jus abutendi, defunct, avere succesorală.*

THE ORIGINS AND THE DOCTRINES OF THE RIGHT OF INHERITANCE

This study represents an analytical approach to the right of inheritance by means of determining the evolution of succession law, generally described by three doctrine categories: 1) the family or the deceased, beyond his death; 2) the presumed favour of the deceased to society; 3) the right to destroy – *jus abutendi*. With a focus on the Testamentary succession, there was established that since ancient times there have been raised questions both in doctrine and in jurisprudence with regard to the procedure of ensuring the transmission of patrimony after the person's death to one or more living persons. The right of inheritance is of irrefutable value to the civil law system. Within this study there is analyzed a great share of the research efforts carried out in this field. Per general opinion, it was established that the right of inheritance originates in the right of a person to dispose of his or her goods through legal documentation in case of his or her death.

Keywords: *the origins of the right of inheritance, doctrines, the family or the deceased, beyond his death, the presumed favour of the deceased to society, the right to destroy, deceased, succession wealth.*

Introducere

Din cele mai vechi timpuri, instituția moștenirii a constituit unul dintre cele mai importante mijloace de transmitere pentru cauză de moarte a bunurilor unei persoane fizice către una sau mai multe persoane fizice sau juridice în ființă, inclusiv statului.

Datorită importanței pe care a dobândit-o această instituție în cadrul dreptului civil, s-au ridicat numeroase discuții vizând problema referitoare la fundamentele civile ale dreptului de moștenire în baza căruia statul i-a oferit persoanei fizice posibilitatea de a dispune prin acte juridice *mortis causa* de bunurile sale.

Rezultate și discuții

Aspecte analitice privind fundamentele civile ale dreptului de moștenire nu pot fi întâlnite în literatura de specialitate autohtonă, întrucât acest subiect, prin esența sa juridică, până în prezent nu a reușit să-și regăsească locul în sistemul dreptului național. Aceasta deoarece el dispune de un caracter interdisciplinar, fiind astfel atribuit la istoria dreptului, la dreptul roman, dreptul constituțional, dreptul civil etc.

Deoarece doctrina națională nu conține careva studii proprii consacrate fundamentelor dreptului de moștenire, vom încerca să analizăm unele opinii doctrinare din literatura de specialitate străină pentru a putea stabili premisele sociale ce au stat la baza fundamentelor dreptului de moștenire în anumite etape de dezvoltare a societății.

Potrivit unei sinteze analitice asupra aspectelor evolutive ale succesiunii, fundamentul dreptului de moștenire este studiat prin prisma a trei teorii: 1) familia sau continuarea dincolo de moarte a persoanei defunctului; 2) voința prezumată a defunctului ca datorie și necesitate socială; 3) *jus abutendi* [1].

Referindu-ne în mod special la succesiunea testamentară, este evident că din cele mai vechi timpuri atât în doctrină, cât și în jurisprudență au fost ridicate numeroase întrebări ce au stat la baza asigurării transmiterii patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă.

Datorită importanței pe care o are această instituție în dreptul civil, unele dintre preocupările savanților în materie de moștenire vizează fundamentul dreptului unei persoane de a dispune prin acte juridice de bunurile sale pentru cauză de moarte.

Teoriile referitoare la fundamentul dreptului de moștenire care persistă în literatura de specialitate, după conținutul lor, pot fi analizate sub aspect evolutiv, în funcție de relațiile sociale ce se refereau la realizarea dreptului de proprietate. La început, atât timp cât bunurile erau proprietatea familiei și nu aparțineau individului cu titlu de proprietate personală, șeful familiei exercita toate drepturile acestei entități familiale, iar după decesul acestuia persoana care îl succeda în funcția de șef prelua în mod automat exercitarea drepturilor asupra bunurilor ce constituiau coproprietatea familiei.

Prin urmare, relațiile speciale ce determinau modul de realizare a dreptului de coproprietate a familiei au stat la baza teoriei familiei sau continuarii persoanei defunctului, care la acea etapă de dezvoltare a societății justifica unele aspecte ale dreptului de moștenire. Ulterior, modul de realizare a dreptului de proprietate asupra bunurilor ce constituiau coproprietatea familiei a suportat careva schimbări, iar relațiile ce țineau de administrarea coproprietății de către șeful familiei au început a fi întemeiate și pe obligațiunea de întreținere ca necesitate socială. Aceasta deoarece se prezuma că defunctul și-a exprimat voința de realizare a acestei obligațiuni, fapt ce a stat la baza teoriei voinței prezumate a defunctului ca datorie și necesitate socială.

Teoria familiei sau continuarea dincolo de moarte a persoanei defunctului

Printre opiniile doctrinare care vin să justifice fundamentul dreptului de moștenire un loc deosebit i se atribuie teoriei familiei sau principiului continuării persoanei defunctului dincolo de moartea acestuia, a cărei esență s-a redus la relațiile familiale împânzite cu unele nuanțe de administrare a familiei ce au existat la primele etape de dezvoltare a societății.

Chiar dacă această teorie nu este prea răspândită în literatura de specialitate, totuși nu putem nega contribuția ei impunătoare la dezvoltarea relațiilor succesoriale, întrucât la etapa actuală ar fi imposibil să ne imaginăm realizarea dreptului de moștenire legală în afara familiei. Este cert că la elaborarea acestei teorii accentul s-a pus pe relațiile patrimoniale ce existau în cadrul unei familii ca „entitate colectivă” și pe extinderea acestora după moartea defunctului, care avea rolul de conducător al familiei, revenindu-i în exclusivitate și atribuția de a determina soarta juridică a bunurilor ce constituiau proprietatea familiei.

Privită sub aspect terminologic, la prima vedere, teoria familiei sau continuarii persoanei defunctului dincolo de moartea acestuia lasă urme de îndoială asupra esenței sale juridice, determinând caracterul ei controversat din punct de vedere conceptual, deoarece ar fi imposibilă menținerea efectivă a persoanei defunctului după decesul acestuia.

Studiul din punct de vedere cronologic, dreptul de moștenire își justifică apariția odată cu dezvoltarea caracterului familial al proprietății, care oferea șefului familiei posibilitatea de a exercita toate drepturile grupului asupra coproprietății familiale, iar după moartea acestuia un alt membru, care devenea șef al grupului, continua să exercite toate drepturile asupra bunurilor ce constituiau coproprietatea familiei.

Prin urmare, în viziunea unor autori [2], la acea etapă dreptul de moștenire nu se axa pe transmiterea unei universalități de drepturi și obligații de la un titular de patrimoniu la altul, deoarece o astfel de operațiune juridică asupra patrimoniului coproprietății familiale era bazată numai pe transmiterea puterilor de la un șef la altul, care, în limita împuternicirilor ce le dobânda, era în drept să dispună de bunurile ce constituiau coproprietatea familiei. Datorită acestui fenomen juridic, într-o opinie doctrinară [3] se susține că „urmele istorice ale acestei stări de lucruri le găsim în terminologia dreptului roman clasic, în care există o categorie de moștenitori „*heres sui et necese*”, care prin succesiune nu aveau a dobândi proprietatea, ci numai administrarea bunurilor lăsate de defunct, de vreme ce aceste bunuri aparțineau eredității în coproprietate și în timpul vieții autorului lor”.

Sub imperiul acestui fenomen juridic, se poate deduce că unul dintre cele mai vechi temeiuri ale dreptului de moștenire rezultă din autoritatea familiei romane, adică ținându-se cont de rolul lui *pater familias* de a domina asupra membrilor familiei sale. Sub acest aspect, justificarea psihologică a dreptului de moștenire ar consta în a i se acorda individului sentimentul imortalității, deoarece, spre deosebire de ființa umană, anumite bunuri durează în timp mai mult decât individul, ceea ce ar însemna că prin calitățile lor valorice sunt purtătoare ale personalității defunctului.

În doctrina franceză, principiul continuării persoanei defunctului a fost supus criticii, motivându-se, în acest sens, că prelungirea până înspre aneantizare a sferei voinței lui *de cuius*, în pofida altor voințe, afectează

nu doar principiul continuării persoanei defunctului, ci și teoria dinamică a autonomiei de voință, care sunt circumstanțiate tocmai de această aneantizare și de *vidul de voință rezultat de aici* [4].

Rezumând asupra diferitelor opinii doctrinare care încearcă să legitimeze din punct de vedere analitic existența teoriei familiei sau a principiului continuării persoanei defunctului, considerăm că această teorie își are dreptul la existență, deoarece atât sub aspect evolutiv, cât și ca realitate socială, autoritatea familială și unele uzanțe familiale își mențin până în prezent rolul primordial în determinarea soartei juridice a bunurilor ce i-au aparținut defunctului.

În scopul înlăturării dificultăților pe care le generează denumirea teoriei familiei sau continuării persoanei defunctului după decesul acestuia, cu titlu *de lege ferenda* considerăm necesar de a introduce unele schimbări în denumirea acestei teorii, astfel încât să reflecte într-un mod mai adecvat esența jurică a autorității familiale în privința determinării soartei juridice a bunurilor defunctului.

Sub acest aspect, considerăm că ar fi mai adecvat ca teoria să poarte denumirea „teoria continuării administrării familiale a bunurilor defunctului”, deoarece efectul principal al acestei teorii derivă dintr-un element al dreptului de proprietate, indiferent de faptul cine dintre membrii familiei va fi investit cu drepturile ce i-au aparținut defunctului în privința administrării bunurilor. În opinia noastră, modificarea aspectului terminologic al acestei teorii va exclude aspectul controversat al denumirii, precum și va pune în valoare esența juridică a modului de transmitere a patrimoniului pentru cauză de moarte ca un privilegiu ce-i aparține în exclusivitate comunității familiale în a determina acel membru al comunității care va continua să administreze bunurile acesteia.

Teoria voinței prezumate a defunctului ca datorie și necesitate socială

O altă teorie, care vine să justifice realitățile ce au stat la baza dreptului de moștenire și care ulterior au constituit niște repere în activitatea de elaborare a diferitelor reglementări în materie de succesiune, este teoria voinței prezumate a defunctului și necesitatea socială a acesteia. Prin esența sa, aceasta la fel derivă din relațiile familiale ce s-au stabilit la o altă etapă de dezvoltare a societății.

Spre deosebire de teoria familiei sau continuării persoanei defunctului după moartea acestuia, adepții teoriei voinței prezumate a defunctului ca obligație socială au pus accentul pe aspectul volitiv al defunctului în spirit de obligație familială determinată de necesitățile sociale ale membrilor familiei.

Apreciindu-se că fundamentul moștenirii era rudenia de sânge, se considera că structura familială crea un tip aparte de drept de proprietate în devălmășie, al cărui uzufructuar era *pater familias*, în cazul decesului acestuia schimbându-se doar persoana conducătoare a familiei [5]. În cadrul familiei romane, rolul *de cuius* trebuia să fie preluat de individul cel mai viabil, necăsătorit, care să continue a gestiona întreaga avere a grupului familial, ceea ce însemna că nu se transmitea proprietatea defunctului, dar numai calitatea de *pater familias*, deoarece bunurile defunctului continuau să rămână în proprietatea aceleiași familii. Pe baza acestor relații juridice, susțin unii autori, fundamentul familiei este dreptul la moștenire, deoarece controlul exercitat de *pater familias* ca factor hotărâtor în distribuția averii era considerat decisiv pentru exercitarea unei forțe educațional-coercitive asupra moștenitorilor, căci „ce ar mai însemna individul care s-ar așeza ca o materie fără forță sub tutela societății?” [6].

La etapa respectivă, romanii au cunoscut trei moduri de transmitere *mortis causa* a patrimoniului: succesiunea *ab intestat*, succesiunea testamentară și succesiunea deferită contra testamentului [7].

Dintre modurile de transmitere *mortis causa* a patrimoniului, succesiunea *ab intestat* constituie cea mai veche formă de transmitere a bunurilor defunctului, care mai era denumită și moștenirea legală sau legitimă, deoarece această varietate de succesiune era reflectată în Legea celor XII Table. Sub aspect etimologic, termenul *ab intestat* semnifică o moștenire lăsată de o persoană care a murit fără să fi întocmit un testament, această situație răsfrângându-se și asupra cazurilor când testamentul a fost lovit de nulitate sau a devenit caduc din cauza unor evenimente intervenite ulterior redactării testamentului.

La acea perioadă era cunoscut și testamentul, numai că acesta avea un caracter de act public și testatorul putea desemna în calitate de legatar doar persoane din categoria comoștenitorilor, ceea ce ne face să credem că prin acest act juridic se încerca de a schimba regimul juridic al coproprietății familiale pentru cauză de moarte a defunctului.

În vechiul drept german s-a constatat că după moartea defunctului bunurile rămâneau coproprietatea familiei și nu constituiau obiectul unei transmisiuni successorale. Această regulă s-a menținut și în cazul când coproprietatea a fost înlocuită cu proprietatea privată, deoarece, potrivit dreptului cutumiar, bunurile la fel

continuau să fie transmise în cadrul familiei, prezumându-se existența unor raporturi de succesiune. Ulterior, această succesiune a fost denumită succesiune legală, însoțită de maximele formulate în acea perioadă, precum: „Cine are sângele meu este moștenitorul meu”.

În doctrina română au fost supuse criticii teoriile potrivit cărora succesiunea *ab intestat* este întemeiată pe ideea de datorie a defunctului față de rudele sale, datorie care ține de dreptul natural. Astfel, S.Bărnăuțiu susține, ca și adepții teoriilor criticate, că fundamentul natural al succesiunii *ab intestat* este reprezentat de condominiul membrilor familiei care trăiesc împreună în comuniune, invocând ca argument circumstanța că averea familiei se adună, se conservă și se înmulțește în această viață naturală prin lucru, sollicitudine și sudoare comună; deci, ar fi o răpire evidentă contra celor care supraviețuiesc, când oricare străin ar putea să apuce averea cea rămasă de la unul din membrii familiei [8].

Rezumând cele expuse privind această teorie, considerăm că familia, prin complexitatea relațiilor social-juridice, a ocupat un rol deosebit în dezvoltarea relațiilor de moștenire. Totuși, nu putem susține că, prin importanța sa, familia a constituit fundamentul dreptului de moștenire, deoarece după decesul defunctului bunurile rămăneau în cadrul aceleiași familii, numai că se schimba persoana care era investită cu dreptul de a administra bunurile comune ale familiei. Substituirea persoanei investite cu administrarea bunurilor care rămăneau în proprietatea familiei nu poate fi calificată ca o trasmisiune a proprietății de la o persoană la alta, deoarece bunurile rămăneau în continuare în posesia și folosința membrilor familiei, numai că persoana care ocupa locul defunctului dispunea, spre deosebire de ceilalți membri ai familiei, de dreptul de a administra bunurile respective.

Odată cu încetarea coproprietății familiale asupra bunurilor ce aparțineau grupului și cu dezvoltarea proprietății private s-a considerat necesar de a schimba regimul juridic de transmitere a dreptului de moștenire care era supus voinței defunctului. Această schimbare a fost însoțită și de expansiunea creștinismului în Imperiul roman, fapt ce a generat unele confuzii la studierea dreptului natural prin prisma dreptului divin. Interpretarea dreptului natural prin prisma teoriilor teologice crea unele dificultăți la determinarea conceptului de drept natural, deoarece principalele elemente definitorii ale acestuia erau axate pe un ordin emis de către o autoritate, astfel fiind lăsat în umbră aspectul volitiv al defunctului.

Hugo Grotius, principalul restaurator al dreptului natural, a încercat să separe dreptul natural de teoriile teologice, considerând că existența unui drept natural etern, imuabil și universal, provine dintr-o rațiune dreaptă, de care regulile de drept pozitiv trebuie să țină cont. În acest sens, Hugo Grotius aducea ca argument faptul că dreptul de succesiune *ab intestat* este fondat pe prezumția de voință a defunctului care derivă dintr-un testament latent, iar cât privește facultatea proprietarului de a dispune de bunurile sale după moarte, adică dreptul de a testa, acesta, prin esența sa, era considerat un drept natural: „succesiunea denumită *ab intestat*, odată proprietatea îngăduită și lăsând la o parte orice lege cetățenească, are obârșie naturală în deslușirea voinței” [9].

În Franța, la acea etapă dreptul de moștenire nu avea un caracter uniform și realizarea acestuia varia în funcție de regiune, spre exemplu: în regiunile de sud erau aplicate tradițiile individualiste ale dreptului scris, iar în regiunile de nord se aplicau tradițiile comunitare ale dreptului germanic, care, de regulă, se axau pe transmisiunea bunurilor în familie ca o datorie și necesitate socială.

În vechiul drept românesc, până în secolul al XVII-lea se aplica în exclusivitate dreptul cutumiar, denumit *obiceiul pământului*, iar fundamentul dreptului la moștenire era axat pe dreptul natural, deoarece lipsa unor reglementări proprii în materie de moștenire impunea, într-un mod rațional, substituirea copiilor în drepturile părinților lor decedați. Fapt ce confirma că forma transmisiunii succesoriale a fost cea *ab intestat*, adică transmiterea proprietății pe calea moștenirii în baza „voinței prezumate a defunctului ca o datorie și necesitate ce derivă din solidaritatea familială”.

Din aceste considerente, în doctrina română s-a menționat că baza succesiunii *ab intestat* este axată atât pe voința prezumată a defunctului, cât și pe interesul familial, astfel că legea succesorală se înfățișează ca testamentul ideal al defunctului, calitate care explică preeminența succesiunii *ab intestat* asupra succesiunii testamentare [10].

Teoria *jus abutendi*

Ultima teorie (și cea mai justificată din punct de vedere juridic) este teoria *jus abutendi*, adepții căreia au pus accentul pe cel mai important atribut al dreptului de proprietate, în baza căruia titularul are posibilitatea să-și înstrăineze bunurile și fără de care nu se poate realiza dreptul de moștenire.

Sub acest aspect, rezumând asupra finalităților juridice ale dreptului de moștenire privit prin prisma atributelor principale ale dreptului de proprietate, agreăm opinia autorilor care consideră că fundamentul acestui drept natural este axat pe *jus abutendi*, deoarece nu ne putem imagina că ar fi posibil de realizat dreptul de moștenire dacă titularul dreptului de proprietate nu ar dispune de dreptul de dispoziție juridică ce i-ar permite să schimbe proprietarul bunului.

În doctrina românească, unii autori au pledat definitiv pentru prerogativa lui *jus abutendi*, dat fiind faptul că dădea „posibilitate proprietarului de a înstrăina dreptul de proprietate cu titlu oneros sau gratuit, prin acte între vii sau *mortis causa*, și a-l greva cu drepturi reale, derivate sau accesorii, în favoarea altor persoane, cu respectarea regimului juridic stabilit de lege” [11].

În sensul acestei opinii, putem preciza că *jus abutendi* este elementul constitutiv al dreptului de proprietate* ce-i permite titularului să uzeze în modul cel mai absolut de dreptul său de proprietate dispunând în acest sens de facultatea sa de a schimba proprietarul bunului.

„*Jus abutendi*” are o importanță majoră, deoarece această facultate a titularului reprezintă suportul esențial al dreptului de proprietate în baza căruia acesta poate determina soarta juridică a bunurilor sale. La prima vedere, esența prerogativei *jus abutendi* nu poate fi redusă la semnificația dreptului de a abuza, fiindcă drepturile, chiar într-o concepție absolută ca cea romană, nu erau arme primejdioase, care să dea posibilitate titularilor lor să se folosească de ele cum voiau. Romanii trebuiau să se folosească de drepturile acordate de legea civilă în conformitate cu interesul social și fără a depăși acest interes.

Prin urmare, *jus abutendi* constituie dreptul de a înstrăina bunul, facultate fără de care nu poate fi concepută existența efectivă a dreptului de proprietate. În sensul acestei precizări, este evident că facultatea proprietarului de a dispune de bunul său, *jus abutendi*, reprezintă esența proprietății individuale private, iar suprimarea acestei facultăți ar afecta existența instituției în cauză. Această facultate a contribuit esențial la dezvoltarea ulterioară a succesiunii testamentare.

Dreptul de a testa nu mai este considerat astăzi, așa cum era considerat de unii altădată, ca un privilegiu special concedat de dreptul civil, care era mai mult sau mai puțin restrâns după moravurile fiecărui popor, ci ca un drept natural, după care omul poate să dispună de bunurile sale prin acte de ultimă voință, așa cum el poate dispune de ele prin donațiuni între vii.

Datorită acestei teorii, în doctrina românească mai veche [12] chestiunea ce ține de dreptul de a testa avea un caracter discutabil: testamentul este o instituție de drept civil sau de drept natural? În acest sens se susținea că dacă dreptul de a testa este o instituție civilă, atunci libertatea de a dispune de bunurile sale trebuie să existe în măsura în care o recunoaște dreptul civil și care variază după legiuiri.

Dacă, deopotrivă, el aparține dreptului natural, atunci el este o consecință a dreptului de proprietate bazat pe ocupațiune și posesiune și, în acest caz, când tatăl de familie moare locul său devine vacant și un alt membru îi ia locul, dar el nu va putea face o adevărată transmisiune de patrimoniu, căci proprietatea se stinge la moartea lui. Cu ce drept însă poate fi privat cineva de posibilitatea de a-i face pe alții fericiți?

Dreptul de a testa este consacrat de dreptul civil, dar nu aduce nicio atingere ideii de proprietate, deoarece, prin esența sa, acesta constituie un mijloc de legitimare a voinței testatorului de a transmite pentru cauză de moarte averea sau o parte din ea moștenitorilor testamentari, care, în consecință, vin să pună în valoare un atribut al dreptului de proprietate ce-i revine testatorului din momentul când acesta nu va mai fi în viață.

Testamentul apare în definitivă ca expresiunea ultimei gândiri și a supremelor afecțiuni ale omului care se mențin în secret și nu se dezvăluie decât după moartea acestuia și din aceste considerente legiuitorul a găsit de cuviință să contureze unele prevederi proprii ce ar proteja afecțiunea testatorului.

Dreptul de a testa este recunoscut ca un drept natural, datorită căruia omul dispune de avutul său după moarte, după cum poate să dispună prin acte între vii. Această teorie a fost stabilită de autorii școlii dreptului natural.

Ulterior, fundamentul dreptului de moștenire, atât sub aspectul aptitudinii persoanei de a-și transmite bunurile după moarte, cât și sub aspectul persoanelor îndreptățite de a primi bunurile defunctului, a generat două concepte filosofico-juridice.

Potrivit primei concepții, transmisiunea bunurilor era considerată o instituție de drept natural, drept universal, imuabil și izvor al tuturor legilor pozitive, acea de *ratio naturalis* care guvernează pe toți oamenii.

* Cu titlu de precizare: În viziunea comentatorilor dreptului roman, dreptul de proprietate cuprinde trei prerogative: 1) *jus utendi*, 2) *jus fruendi*, 3) *jus abutendi*.

Într-o altă viziune, testamentul este consecința și complementul dreptului de proprietate, motivându-se în acest sens că „un popor nu este cu adevărat liber dacă nu are dreptul de a testa, deoarece libertatea testamentului este cea mai mare dovadă a libertății civile”. Voința omului, idealizată prin moarte, este una dintre cele mai mari puteri din lume.

Ajunși la finele investigației acestui subiect, putem conchide că chiar dacă majoritatea autorilor susțin că fundamentul dreptului de moștenire este axat pe teoria *jus abutendi*, totuși nu putem atribui acestei teorii un caracter absolut, deoarece, la anumite perioade de dezvoltare a societății, la realizarea dreptului de moștenire și-au adus contribuția și celelalte teorii. Dacă ne-am opri atenția la perioada orânduirii primitive, este evident că la acea etapă de dezvoltare a societății, când bunurile erau coproprietate familială a tribului, nu era necesară transmiterea bunurilor de la conducătorul decedat la noul conducător, deoarece de acestea se foloseau în comun toți membrii familiei și era inutil a pune în valoare prerogativa lui *jus abutendi*.

Deși teoria *jus abutendi* prevalează asupra dreptului de moștenire, care este bazată pe voința titularului de a-și înstrăina bunurile pentru cauză de moarte, totuși considerăm că nu ar fi cazul să lăsăm în umbră teoria voinței defunctului ca datorie și necesitate familială, deoarece la etapa actuală pot fi întâlnite cazuri când esența acestei teorii vine să completeze teoria *jus abutendi*, determinându-i în acest sens motivul voinței de a înstrăina unei anumite persoane din familia defunctului. Cu titlu de ilustrare a acestei afirmații poate servi faptul când defunctul, în baza obiceiului pământului, pe limbă de moarte lasă întreaga avere copilului mezin, înlăturând astfel de la moștenire pe ceilalți copii din considerentele unei necesități familiale.

Concluzii

Apreciind valoarea juridică a teoriilor analizate, putem concluziona că dreptul de moștenire, constituind o varietate a drepturilor naturale, și-a menționat importanța sa socială, acordând libertate persoanei fizice de a dispune de bunurile sale pentru cauză de moarte care, prin esența sa, derivă din dreptul fundamental de proprietate. Însă, la anumite etape de dezvoltare a societății acest drept a fost modelat de realitățile stabilite la acea etapă în societate.

Rezumând asupra conținutului teoriilor pe care este axat fundamentul dreptului de moștenire, nu putem ignora valoarea analitică a acestor teorii, deoarece chiar dacă la etapa actuală unele dintre ele nu mai corespund exigențelor legale sau realităților sociale și sunt depășite din punct de vedere conceptual, totuși trebuie de apreciat contribuția fiecărei teorii în parte la completarea doctrinei cu unele idei cizelate de necesitățile sociale ce apăreau la o anumită etapă de dezvoltare a societății.

În sensul acestor constatări, se poate de precizat că chiar dacă teoria familiei sau continuării persoanei defunctului este controversată din punct de vedere terminologic și conceptual la etapa respectivă de dezvoltare a societății, aceasta nu contravine uzanțelor comunității, deoarece conținutul acesteia satisfacea pe deplin interesele membrilor comunității în privința administrării bunurilor comune după decesul căpeteniei.

Odată cu dezvoltarea proprietății private a apărut și necesitatea de a modifica regimul juridic de transmitere a bunurilor pentru cauză de moarte, ceea ce în consecință a generat premisele sociale de transmitere a proprietății defunctului pe calea succesiunii prin manifestarea voinței acestuia în spiritul unei obligațiuni de întreținere a membrilor familiei, care a cunoscut mai multe moduri de transmitere. La acea etapă de dezvoltare a societății dreptul roman a legitimat existența testamentului cu statut de act public prin intermediul căruia se dezmoșteneau unii dintre moștenitorii legali, modificând astfel regimul juridic al bunurilor ce constituiau coproprietatea familiei.

Teoria *jus abutendi* a dobândit calitatea de un catalizator juridic ce a pus la temelia dreptului de moștenire cea mai importantă facultate a proprietarului, cum ar fi dreptul de schimbare a soartei juridice a bunurilor, fără de care nu se poate concepe existența dreptului de proprietate și a conceptului de moștenire testamentară. În baza acestei teorii manifestarea voinței testatorului de a dispune de bunurile sale pentru cauză de moarte a fost axată pe afecțiunea personală a acestuia, fără a fi însoțită de careva obligațiuni familiale.

Prin cercetarea fundamentelor dreptului de moștenire s-a încercat de a se scoate în relief cele mai importante condiții sociale și realități juridice care, prin utilitatea lor practică, au contribuit de-a lungul timpurilor la apariția și dezvoltarea dreptului de moștenire, care în consecință a constituit și suportul de deplasare a dreptului de moștenire în limanul valorilor fundamentale. Pe lângă faptul că teoriile supuse cercetării constituie nucleul social al dreptului de moștenire, mai putem concluziona că fiecare teorie în parte constituie și un criteriu analitic de stabilire a gradului de realizare a acestei libertăți fundamentale ce ține de transmiterea bunurilor cu titlu gratuit pentru cauză de moarte.

Referințe:

1. CĂTANĂ, L. Încercare de sinteză a teoriilor privitoare la fundamentul dreptului la moștenire. În: *Revista de Drept Privat* (Chișinău), 2002, nr.3, p.100.
2. ELIESCU, M. *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.* București: Editura Academiei, 1966, p.27.
3. KOSVEN, M.O. *Introducere în istoria culturii primitive*, p.172, *apud* M.Eliescu. *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.: Monografie.* București: Editura Academiei, 1966, p.27.
4. COUMAROAS, N. *Le role de la volonte dans l-acte juridique.* Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1931, p.198. *apud* L.Catană. Încercare de sinteză a teoriilor privitoare la fundamentul dreptului de moștenire. În: *Revista de Drept Privat* (Chișinău), 2002, nr.3, p.100.
5. MOTOTOLESCU, D.D. *Privilegiul masculinității. Este o inovație a legiurii Ipsilanti sau este o conservare a unui obicei juridic preexistent.* București: Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, 1915, p.178.
6. DEGRE, A. *Scrieri juridice.* Vol.1. București: Editura Tipografiei Gutenberg, 1900, p.215.
7. SĂMBRIAN, T. *Instituții de drept roman.* Craiova: Sitech, 2009, p.229.
8. BĂRNUȚIU, S. *Dreptul natural privat.* Iași: Tiparul Tribunei Române, 1868, p.228-229, *apud* L.Catană. *Op.cit.*, p.103.
9. GROTIUS, H. *Despre dreptul războiului și al păcii.* București: Editura Științifică, 1968, p.310.
10. PLASTARA, G. *Curs de drept civil român. Succesiuni și libertăți.* Vol.III. București: Cartea românească, 1925, p.14.
11. POP, L. *Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale.* București: Lumina Lex, 1996, p.36.
12. PLASTARA, G. *Curs de drept civil român. Succesiuni și libertăți.* Vol.III. București: Cartea românească, 1925, p.483.

Date despre autor:

Iulia BĂNĂRESCU, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova.

E-mail: iu.banarescu@mail.ru

ORCID: 0000-0001-6612-8072

Prezentat la 17.01.2020